

مبانی مدیریت دولتی

(نظریه‌های دولت و ادارهٔ امور عمومی در ایران)

دکتر روح‌الله خوری

(عضو هیئت علمی مؤسسهٔ مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی)

پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

تابستان ۱۳۹۲

نوری، روح‌الله، ۱۳۵۸-

مبانی مدیریت دولتی (نظریه‌های دولت و اداره امور عمومی در ایران) / روح‌الله نوری. - قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۲.

دوازده، ۴۳۶ص: مصور، جدول، نمودار. - (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه؛ ۲۴۶: مدیریت؛ ۱۵)

ISBN: 978-600-5486-66-7

بها: ۱۱۲۰۰۰ ریال

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه: ص. [۴۱۵]-۴۲۸؛ همچنین به صورت زیرنویس.

نمایه.

۱. سازمان‌های دولتی - ایران - مدیریت. ۲. سازمان‌های دولتی - ایران - تاریخ. ۳. علوم اداری - ایران.

الف. پژوهشگاه حوزه و دانشگاه. ب. عنوان.

۳۵۱ / ۵۵

۱۳۹۲ ۴ م ۱۷۸۵ / ۱۵۵ JQ

۲۹۲۶۰۳۴

شماره کتابشناسی ملی

مبانی مدیریت دولتی (نظریه‌های دولت و اداره امور عمومی در ایران)

مؤلف: دکتر روح‌الله نوری (عضو هیئت علمی مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی)

زیر نظر: دکتر حسن عابدی جعفری

ویراستار: سعیدرضا علی‌عسکری

صفحه‌آرایی: کاما

چاپ اول: تابستان ۱۳۹۲

تعداد: ۱۰۰۰ نسخه

لیتوگرافی: سعیدی

چاپ: قم - سبحان

قیمت: ۱۱۲۰۰ تومان

کلیه حقوق برای پژوهشگاه حوزه و دانشگاه محفوظ و نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.

قم: ابتدای شهرک پردیسان، بلوار دانشگاه، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، تلفن: ۲۱۱۱۱ - ۲۵۱ (انتشارات: ۲۱۱۱۳۰۰)؛ شماره: ۲۸۰۳۰۹۰

ص.ب. ۳۱۵۱ - ۳۷۱۸۵ • تهران: خ انقلاب، بین وصال و قدس، نبش کوی آسکو، تلفن: ۶۶۴۰۲۶۰۰ - ۰۲۱ و ۶۶۹۷۸۹۲۰

Website: www.rihu.ac.ir

Email: info@rihu.ac.ir

سخن پژوهشگاه

پژوهش در علوم انسانی [به منظور شناخت، برنامه‌ریزی و ضبط و مهار پدیده‌های انسانی] در راستای سعادت واقعی بشر ضرورتی انکارناپذیر و استفاده از عقل و آموزه‌های وحیانی در کنار داده‌های تجربی و در نظر گرفتن واقعیت‌های عینی و فرهنگ و ارزش‌های اصیل جوامع، شرط اساسی پویایی، واقع‌نمایی و کارایی این گونه پژوهش‌ها در هر جامعه است.

پژوهش کارآمد در جامعه ایران اسلامی در گرو شناخت واقعیت‌های جامعه از یک‌سو و اسلام به عنوان متقن‌ترین آموزه‌های وحیانی و اساسی‌ترین مؤلفه فرهنگ ایرانی از سوی دیگر است؛ از این رو، آگاهی دقیق و عمیق از معارف اسلام و بهره‌گیری از آن در پژوهش، بازنگری و بومی‌سازی مبانی و مسائل علوم انسانی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است.

توجه به این حقیقت راهبردی از سوی امام خمینی (ره) بشانگذار جمهوری اسلامی، زمینه شکل‌گیری دفتر همکاری حوزه و دانشگاه را در سال ۱۳۶۱ فراهم ساخت و با راهنمایی و عنایت ایشان و همت اساتید حوزه و دانشگاه، این نهاد علمی شکل گرفت. تجربه موفق این نهاد، زمینه را برای گسترش فعالیت‌های آن فراهم آورد و با تصویب شورای گسترش آموزش عالی در سال ۱۳۷۷ «پژوهشکده حوزه و دانشگاه» تأسیس شد و در سال ۱۳۸۲ به «مؤسسه پژوهشی حوزه و دانشگاه» و در سال ۱۳۸۳ به «پژوهشگاه حوزه و دانشگاه» ارتقا یافت.

پژوهشگاه تاکنون در ایفای رسالت سنگین خود خدمات فراوانی به جوامع علمی ارائه نموده است که از آن جمله می‌توان به تهیه، تألیف، ترجمه و انتشار ده‌ها کتاب و نشریه علمی اشاره کرد.

کتاب حاضر به عنوان منبع کمک درسی برای دانشجویان رشته «مدیریت دولتی و علوم سیاسی» در مقطع دکترا و نیز دیگر علاقه‌مندان به مطالعات مدیریت اسلامی تهیه شده است. از استادان و صاحب‌نظران ارجمند تقاضا می‌شود با همکاری، راهنمایی و پیشنهادهای اصلاحی خود، این پژوهشگاه را در جهت اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی یاری دهند.

در پایان پژوهشگاه لازم می‌داند از مؤلف محترم جناب آقای دکتر روح‌الله نوری و نیز ناظران محترم طرح، جناب آقایان دکتر حسن عابدی جعفری و دکتر رضا رضائی خورشید دوست، سپاسگزاری نماید.

www.ketab.ir

فهرست مطالب

۱	پیشگفتار
۳	فصل اول: مفاهیم و کلیات
۳	مقدمه
۷	تعاریف و مفاهیم دولت
۱۱	اداره امور عمومی
۱۳	بوروکراسی
۱۴	مراحل پژوهش
۱۷	فصل دوم: ارتباط نظریه‌های دولت و اداره امور عمومی در غرب
۱۷	مقدمه
۱۷	ارتباط نظام سیاسی و بوروکراسی در غرب
۱۸	رابطه نظام سیاسی و بوروکراسی از نظر وبر
۲۰	رابطه نظام سیاسی و بوروکراسی از نظر هیر
۲۱	رابطه نظام سیاسی و بوروکراسی از نظر ریگز
۲۲	رابطه نظام سیاسی و بوروکراسی از نظر فینساد
۲۳	رابطه نظام سیاسی و بوروکراسی در دولت رانتی (تحصیل‌دار)
۲۴	ارتباط نظریه‌های دولت و مدیریت عمومی در غرب
۳۰	دولت - شهر یونانی، امپراتوری روم، دولت فئودالی و مدیریت عمومی قدیم
۳۰	دولت - شهر یونانی
۳۲	نظریه رومی دولت
۳۳	نظام فئودالی قرون میانه
۳۵	اداره امور عمومی قدیم
۳۶	دولت مطلقه و اداره امور عمومی سلطنتی

۳۶	دولت مطلقه
۴۰	اداره امور عمومی سلطنتی
۴۲	دولت لیبرال، لیبرال - دموکراسی، سوسیال - دموکراسی و اداره امور عمومی بوروکراتیک
۴۲	دولت لیبرال
۴۴	گذر به لیبرال - دموکراسی
۴۷	دولت سوسیال - دموکراتیک
۵۳	اداره امور عمومی بوروکراتیک
۵۷	دولت نتولیبرال و مدیریت دولتی نوین
۵۷	نتولیبرالیسم یا لیبرالیسم افراطی
۶۲	مدیریت دولتی نوین
۶۷	دولت سوسیال - لیبرال و خدمات عمومی نوین
۶۸	سوسیال - لیبرالیسم
۶۹	دولت جمهوری خواه
۷۱	دموکراسی جمهوری خواه
۷۲	خدمات عمومی نوین
۷۶	مدل سازی ارتباط دولت و اداره امور عمومی در غرب
۷۹	الف) پیوند تاریخی
۸۰	ب) پیوند ارزشی (ارزش های مورد تاکید)
۸۱	مشروعیت و اقتدار
۸۲	رابطه با مردم (شهروندی)
۸۵	منفعت عمومی
۸۷	پاسخگویی
۸۹	پاسخگویی در اداره امور عمومی سنتی
۹۰	پاسخگویی در مدیریت دولتی نوین
۹۱	پاسخگویی در خدمات عمومی نوین
۹۲	خدمت به جای هدایت (رهبری)
۹۲	تغییر دیدگاه های رهبری
۹۳	رهبری در اداره امور عمومی سنتی
۹۴	رهبری در مدیریت دولتی نوین
۹۵	رهبری در خدمات عمومی نوین
۹۵	رهبری ارزشی
۹۶	رهبری مشترک
۹۷	معیار عملکرد
۱۰۱	معیار عملکرد (مدیریت رفتار سازمانی - مبانی انگیزش) در اداره امور عمومی سنتی: استفاده از...

۱۰۲	 معیار عملکرد در مدیریت دولتی نوین
۱۰۲	 معیار عملکرد در خدمات عمومی نوین: ارج نهادن به آرمان‌های خدمات عمومی
۱۰۶	 نقش دولت و اداره امور عمومی
۱۰۸	 نقش مدیران دولتی در اداره امور عمومی سنتی
۱۰۹	 نقش مدیران در مدیریت دولتی نوین
۱۱۰	 نقش مدیران در خدمات عمومی نوین
۱۱۰	 مکانیزم تحقق اهداف و خط‌مشی‌ها
۱۱۱	 اجرا در اداره امور عمومی سنتی
۱۱۲	 اجرا در مدیریت دولتی نوین
۱۱۳	 اجرا در خدمات عمومی نوین
۱۱۷	 فصل سوم: سیر تاریخی نظریه‌های دولت و اداره امور عمومی در ایران
۱۱۷	 مقدمه
۱۱۹	 چرایی تفکیک نظریات دولت در ایران و غرب
۱۲۴	 نظریه دولت (نظریه ایران شهری و اداره امور عمومی در ایران باستان
۱۲۴	 نظریه ایران شهری
۱۲۸	 اداره امور عمومی در ایران باستان
۱۲۹	 حقوق سیاسی، حقوق بشر، حقوق مدنی و حقوق اجتماعی
۱۳۰	 ساختار و ویژگی‌های بوروکراسی
۱۳۳	 نظام ساتراپی
۱۳۴	 کنترل و نظارت
۱۳۶	 رفتار با شهروندان
۱۳۶	 نظریه‌های دولت و اداره امور عمومی پس از اسلام تا مشروطه
۱۳۶	 نظریه‌های دولت
۱۳۷	 نظام امپراتوری
۱۳۷	 ۱. نفی حوزه مستقل سیاست
۱۳۸	 ۲. فقدان ترتیبات نظام اقتصادی سرمایه‌داری
۱۴۱	 ۳. عدم پیدایش طبقات حامل نظام مدرن
۱۴۳	 عصر صفوی
۱۴۶	 الف) عدم تفکیک حوزه دین و سیاست
۱۴۷	 ب) نفی ترتیبات نظام اقتصادی سرمایه‌داری
۱۴۹	 ج) عدم پیدایش طبقات مستقل
۱۵۰	 دولت قاجاریه
۱۵۴	 نتیجه‌گیری

۱۵۵	اداره امور عمومی از ورود اسلام تا مشروطه
۱۵۵	سلجوقیان
۱۵۵	مقدمه
۱۵۶	نظام سیاسی و اقتصادی سلجوقیان
۱۵۷	اهداف و کارکردهای دولت
۱۵۹	وظایف سلطان
۱۶۲	وزیر
۱۶۲	پیوند دین و دولت
۱۶۴	ساختار حکومت و دولت سلجوقی
۱۶۴	تمرکز همه امور در دست دولت و یکی بودن نهادهای دینی و دنیوی
۱۶۴	محدودیت قدرت سلطان
۱۶۴	عناصر (ابعاد) حکومت سلجوقی
۱۶۵	منبع قدرت شاه و حکومت در ایران دوره سلجوقی
۱۶۵	تقسیمات جغرافیایی حکومت سلجوقیان
۱۶۶	نظام اقطاع
۱۷۰	اتابک
۱۷۱	شحنه
۱۷۱	رئیس
۱۷۲	ثمن؛ مزارع درآمدی
۱۷۳	منابع درآمدی سلجوقیان
۱۷۴	هزینه‌های دولت سلجوقی
۱۷۵	مقامات و کارکنان بوروکراسی سلجوقی
۱۷۹	میزان ثبات عمال و اقطاعداران
۱۷۹	وزیر
۱۸۳	عدالت اداری
۱۸۵	ساختار اجتماعی
۱۸۷	سازمان اقتصادی
۱۸۷	نتیجه‌گیری
۱۸۹	صفویان
۱۹۱	بوروکراسی و اداره امور عمومی صفوی
۱۹۴	تحولات بوروکراسی و اداره امور عمومی
۲۰۶	دولت و بوروکراسی محلی
۲۰۸	نتیجه‌گیری
۲۰۹	قاجاریان

۲۰۹	تکوین نظام اداری قاجار
۲۱۱	ویژگی‌های بوروکراسی قاجار
۲۲۳	اولین تجربه یک نخست‌وزیر قدرتمند، میرزا تقی‌خان امیرکبیر
۲۲۷	بازیابی قدرت سلطنت
۲۳۰	تجربه دوم با نخست‌وزیر نیرومند: مشیرالدوله
۲۳۶	شکست دولت مشورتی
۲۴۴	فروش مقامات و ادارات در دوره قاجار
۲۴۶	نتیجه‌گیری
۲۴۷	نظریه دولت و اداره امور عمومی در دوره مشروطه و پهلوی
۲۴۷	نظریه‌های دولت
۲۴۷	انقلاب مشروطه
۲۴۷	تکوین انقلاب مشروطه
۲۵۱	شکست انقلاب مشروطه
۲۵۲	حکومت پهلوی
۲۵۴	نظریه استبداد شرقی
۲۵۷	نظریه شبه‌مدرنیسم
۲۵۸	نظریه دولت وابسته
۲۵۹	نظریه دولت مطلقه
۲۶۲	نظریه سلطانیسم
۲۶۳	نظریه دولت رانتیر یا تحصیل‌دار (دولت نفتی)
۲۶۴	نتیجه‌گیری
۲۶۵	اداره امور عمومی مشروطه و پهلوی
۲۶۵	موقعیت قدرت بوروکراسی
۲۶۸	اهداف و کارکردهای بوروکراسی
۲۶۹	نخیه‌گرایی بوروکراتیک
۲۷۰	نتیجه‌گیری
۲۷۱	نظریه دولت (جمهوری اسلامی) و اداره امور عمومی پس از انقلاب
۲۷۱	دولت جمهوری اسلامی
۲۷۱	ساختار نظام جمهوری اسلامی
۲۷۱	الف) عناصر و نهادهای نظام جمهوری اسلامی
۲۷۷	ب) مرزهای قدرت در نظریه جمهوری اسلامی
۲۷۹	ج) شبکه قدرت در نظام جمهوری اسلامی
۲۸۰	د) کارکرد دولت در نظریه جمهوری اسلامی
۲۸۰	الف) مرکز تصمیم‌گیری: نهاد رهبری - مردم

۲۸۰		ب) دامنه قدرت
۲۸۰		ج) جریان قدرت
۲۸۱		اداره امور عمومی جمهوری اسلامی
۲۸۱		دوره اول (۱۹۷۹م)
۲۸۲		تغییرهای ساختاری در مدیریت عمومی
۲۸۲		تغییرهای نگرشی و فرایندی
۲۸۳		دوره دوم (۱۳۵۸-۱۳۶۱/۱۹۷۹-۱۹۸۲م)
۲۸۳		تغییرهای ساختاری بوروکراسی و اداره امور عمومی
۲۸۴		تغییرهای نگرشی و فرایندی
۲۹۳		دوره سوم (از سال ۱۹۸۳م تا پایان جنگ)
۲۹۴		تغییرهای ساختاری در بوروکراسی و اداره امور عمومی
۳۰۲		دوره چهارم (پس از جنگ تاکنون)
۳۰۷		جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۳۱۱		فصل چهارم: ارجاعات نظریه‌های دولت و اداره امور عمومی در ایران
۳۱۱		مقدمه
۳۱۱		مشروعیت و اقتدار
۳۱۲		ایران باستان
۳۱۳		سلجوقیان
۳۱۵		صفویان
۳۱۸		قاجاریه تا مشروطه
۳۲۰		مشروطه و پهلوی
۳۲۱		الف) استقلال کامل نهاد مذهبی از نهاد سیاسی در دولت قاجار
۳۲۱		ب) ورود مبانی غربی مشروعیت دولت به ایران
۳۲۳		جمهوری اسلامی
۳۲۳		الف) مبانی دینی حاکمیت
۳۲۳		ب) مبانی مردمی حاکمیت
۳۲۵		پاسخگویی
۳۲۷		ایران باستان
۳۲۸		سلجوقیان تا صفویه
۳۲۹		صفویان
۳۳۰		قاجاریه تا مشروطه
۳۳۲		مشروطه و پهلوی
۳۳۳		جمهوری اسلامی

۳۳۴		منفعت عمومی
۳۳۴		ایران باستان
۳۳۵		سلجوقیان تا صفویه
۳۳۵		صفویان
۳۳۶		قاجاریه تا مشروطه
۳۳۷		مشروطه و پهلوی
۳۳۸		جمهوری اسلامی
۳۴۰		مکانیزم تحقق اهداف و خط‌مشی‌ها
۳۴۰		ایران باستان
۳۴۱		سلجوقیان تا صفویه
۳۴۳		صفویان
۳۴۵		قاجاریه تا مشروطه
۳۴۶		مشروطه و پهلوی
۳۴۶		جمهوری اسلامی
۳۴۹		رهبری
۳۴۹		ایران باستان
۳۵۰		سلجوقیان تا صفویه
۳۵۰		صفویان
۳۵۱		قاجاریه تا مشروطه
۳۵۲		مشروطه و پهلوی
۳۵۲		جمهوری اسلامی
۳۵۳		شهروندی
۳۵۴		ایران باستان
۳۵۶		سلجوقیان تا صفویه
۳۵۸		صفویان
۳۵۹		قاجاریه تا مشروطه
۳۶۰		مشروطه و پهلوی
۳۶۰		جمهوری اسلامی
۳۶۲		خودی و غیر خودی
۳۶۲		عوام و خواص
۳۶۴		نقش دولت و اداره امور عمومی
۳۶۴		ایران باستان
۳۶۵		سلجوقیان تا صفویه
۳۶۶		صفویان

۳۶۹	قاجاریه تا مشروطه
۳۶۹	مشروطه و پهلوی
۳۷۱	جمهوری اسلامی
۳۷۳	معیار عملکرد
۳۷۳	ایران باستان
۳۷۵	سلجوقیان تا صفویه
۳۷۶	صفویان
۳۷۸	قاجاریه تا مشروطه
۳۷۹	مشروطه و پهلوی
۳۸۰	جمهوری اسلامی
۳۸۲	جمع‌بندی
۳۸۷	فصل پنجم: به سوی نظریه اداره امور عمومی در ایران
۳۸۷	مقدمه
۳۸۸	ارتباط نظام سیاسی و بوروکراسی
۳۸۹	تبیین رابطه نظریه دولت و اداره امور عمومی در غرب
۳۹۰	مدل‌سازی رابطه دولت و اداره امور عمومی در غرب
۳۹۰	۱. پیوند تاریخی
۳۹۰	۲. پیوند ارزشی (ارزش‌های مورد تأکید)
۳۹۶	بررسی تاریخی نظریه دولت و اداره امور عمومی در ایران
۳۹۷	بررسی رابطه نظریه دولت و اداره امور عمومی در ایران براساس معیارهای مشترک
۴۰۱	الزامات و چالش‌های نظریه اداره امور عمومی در ایران
۴۰۲	چالش‌های نظریه اداره امور عمومی
۴۱۲	چالش‌های نظریه دولت جمهوری اسلامی
۴۱۵	منابع و مآخذ
۴۲۹	نمایه‌ها

پیشگفتار

در مقدمه قانون اساسی آمده است: «دولت به دلیل اهمیت ویژه‌ای که در رابطه با اجرای احکام و مقررات اسلامی به منظور رسیدن به روابط و مناسبات عادلانه حاکم بر جامعه دارد و همچنین ضرورتی که این مسئله - یابی در زمینه‌سازی وصول به هدف‌نهایی حیات خواهد داشت، بایستی راهگشای ایجاد جامعه اسلامی باشد. نتیجتاً محصور شدن در هر نوع نظام دست و پاگیر پیچیده که وصول به این هدف را کند و آخسته‌دار کند، از دیدگاه اسلامی نفی خواهد شد. بدین جهت، نظام بوروکراسی که زائیده و حاصل عاقلیت‌های طاغوتی است، به‌شدت طرد خواهد شد تا نظام اجرایی با کارایی بیشتر و سرعت افزون‌تر در اجرای تعهدات اداری به وجود آید». مسئله‌ای که برای محقق در این پژوهش مطرح شده، این است که آیا این خواسته تحقق یافته است؟

در غرب، تئوری‌های بسیاری در خصوص دولت و اداره امور عمومی مطرح شده‌اند. این تئوری‌ها بارها موارد قبلی را نقد و مفاهیم جدیدی مطرح می‌کنند. دانشجویان و محققان ایرانی در محافل دانشگاهی، آکادمیک و پژوهشی، این تئوری‌ها و مفاهیم را می‌آموزند. این در حالی است که نظریات اداره امور عمومی غربی، متناسب با ارزش‌های حاکم بر نظام سیاسی این کشورها ارائه شده‌اند و در بسیاری از موارد با نظام ارزشی و اصول مورد تأکید در دولت جمهوری اسلامی، تناسب و سازگاری ندارند.

در عمل هم این‌گونه است؛ برای مثال، دولت‌هایی که پس از انقلاب بر سر کار آمده‌اند، با توجه به گرایش‌های حزبی و گروهی خود، به تقلید و به‌کارگیری الگوهای اداره امور عمومی، به‌ویژه از غرب اقدام نموده‌اند که می‌توان پیاده‌سازی مفاهیم و اصول مدیریت دولتی نوین در حال حاضر را به عنوان نمونه ذکر کرد.

نهادهای خط‌مشی‌گذاری و تصمیم‌گیری نیز این خلأ را احساس کرده‌اند. در مجمع تشخیص مصلحت نظام که تدوین سیاست‌های کلی را بر عهده دارد، هنگام تعیین سیاست‌های کلی نظام اداری مشخص نبود که این سیاست‌ها بایستی با اتکا به کدام تئوری اداره امور عمومی تدوین شوند. این اثر که حاصل پژوهشی تاریخی - تطبیقی است، با پذیرش دیدگاه مبتنی بر پیوند دولت و اداره امور عمومی، درصدد است ارزش‌های مشترک میان دولت و اداره امور عمومی در غرب و ایران را استخراج نموده و براساس آن، چگونگی ارتباط میان این دو را بررسی و تبیین نماید. بر این اساس، کتاب حاضر در شش فصل تنظیم شده است. فصل اول به مفاهیم و کلیات اختصاص دارد که در آن، تعاریف و مفاهیم مربوط به دولت، نظریه دولت، اداره امور عمومی، بوروکراسی و دیگر مفاهیم مرتبط تشریح شده‌اند. در فصل دوم، ضمن تشریح مدل‌های پیشین در خصوص ارتباط نظام سیاسی و بوروکراسی، رابطه نظریه‌های دولت و اداره امور عمومی در غرب، تبیین و سپس مدل‌سازی گردیده است. فصل سوم، سیر تاریخی دولت و اداره امور عمومی در ایران را مورد بررسی قرار داده است. فصل چهارم، به تجزیه و تحلیل ارتباط دولت و اداره امور عمومی در ایران با استفاده از چارچوب مفهومی استخراج‌شده در فصل دوم، اختصاص دارد. در نهایت، فصل ششم با جمع‌بندی و نتایج حاصل از تحلیل‌های صورت‌گرفته در فصول پیشین، به‌ویژه فصل چهارم اختصاص یافته و در آن، چالش‌ها و الزامات مربوط به نظریه اداره امور عمومی، متناسب با دولت جمهوری اسلامی بیان شده است.

نوشتار حاضر با پرداختن به موضوعات فوق، فصلی دارد متنی جامع، روان و به‌روز، در خصوص دروس مبانی مدیریت دولتی و سیر اندیشه‌های اداری و نیز دروس تئوری‌های سازمان و مدیریت در بخش عمومی، مدیریت تطبیقی و نظام‌های اداری تطبیقی برای دانشجویان مقاطع مختلف کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری رشته مدیریت دولتی و دیگر رشته‌های مرتبط، به‌ویژه علوم سیاسی فراهم آورد. اینکه مؤلف تا چه حد توانسته است به هدف یادشده نائل آید، امری است که به داور دقت‌خوانندگان محترم، به‌ویژه دانشجویان و اساتید رشته مدیریت و علوم سیاسی نیازمند است. بدیهی است که مؤلف، پیشاپیش با پذیرفتن کاستی‌های محتوایی و شکلی، مشتاقانه‌پذیرای نقادی‌های اندیشمندان محترم می‌باشد. در پایان از تمام نهادها، سازمان‌ها، اساتید، همکاران و دوستانی که در تدوین این اثر ما را یاری کردند، تشکر و قدردانی می‌کنم.